

Halldór Bjarnason - Fá orð um Presthólamálin og Sambandskaupfélögin (1935)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

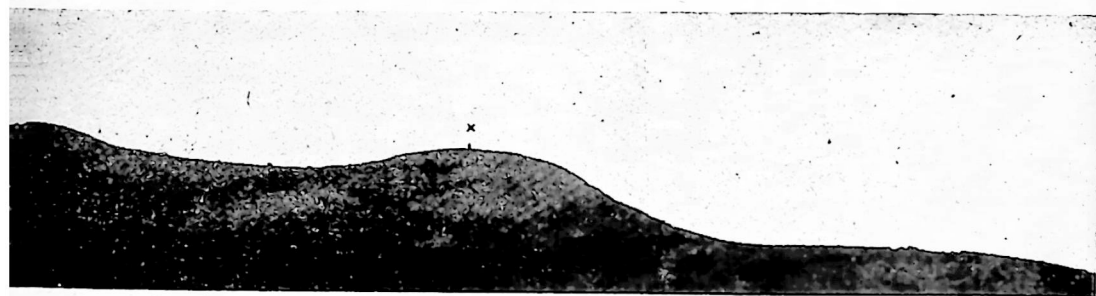
Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

347
151

Fá orð um Presthólamálin og Sambandskaupfélögin

Eftir Halldór Bjarnason, Presthólum.

Syðri hluti Katastaðafjalls.

Presthólamálin.

Fjallskilastjórà Presthólahrepps tilkynnti ég á fyrstu fjallskilarétt, að stækkaður uppdráttur á korti herforingjaráðsins danska hefði sýnt það, að hin dæmda landamerkjálína milli Presthóla og Brekku landamerkjadómsins væri ekki til, enda gætu allir, sem vitið hefði óskert, séð það, að norðaustur getur aldrei að eilífu nóni orðið að suðaustri. Sömuleiðis sýndi kortið, að hin dæmda landamerkjálína milli Presthóla og Efrihóla væri heldur ekki til. Í þriðja lagi sýnir kortið, að landamerkjálínan, sem landshöfðingi viðurkenndi, að væri milli Presthóla og Efrihóla, 1887, er sú eina rétta, enda geta allir séð það, sem hafa svo mikið vit, að þeir geta greint haus frá hala. Líka lét jeg þess getið, að það væru aðeins tvær jarðir í Núpasveit, sem ættu land austur að Ormarsá, Arnarstaðir og Presthólakirkja, aðrar jarðir ættu þar ekki eina þúfu ofan við búfjárhaga. Og seljalandið vestan Ormarsá væri ævarandi eign Presthólakirkju. Þegar mér var endurveitt Presthóla-prestakall 1902, þá var búið að fara svo illa með jörðina Presthóla, að það var ómögulegt að haldast þar við, nema með því móti að leigja sér engi inn á Núpsmýri. Og með því að veita Presthólakvíslinni í einn farveg, og hlaða garða meðfram henni, svo hún ekki

í frostum hlypi upp á réttarmóinn, og veita svarðarmýrarlækjunum í einn og sama farveg og veita öllu vatni úr svarðgröfunum og dýjareitnum, svo að það yrði þurlendi og hættulaust, með þessu móti var hægt að hafa graslendi handa fénaði til að grípa niður á, eftir að það var búið að bíta kvistinn.

Á staðnum fékk ég engin skil, og ekkert álag þó staðurinn væri búinn að vera í eyði, og húsin stæðu opin gluggalaus, og uppfent. Á 15 kúgildisám fékk ég skil, ef skil skyldi kalla, því mér var vísað á þær um haustið í réttinni, þá í reifunum, en á þremur fékk ég engin skil, því að þær áttu að vera 18. Ég vil taka það fram, að landshöfðingi Magnús Stefensen var mér velviljaður, og ég veit að hann var mikilmenni, eins og hann átti ætt til, og veit það líka, að landið hefir tapað tugum milljóna fyrir það að honum var bægt frá stjórnarstarfi. Það voru óþokkarnir, sem að ofsóknunum voru valdir. Ég var ofsóttur fyrir það, að ég vildi gæta heilags réttar, en Skúli Thoroddsen var ofsóttur fyrir það, að hann vildi sanna sök á manndrápara, og snúið upp í að ofsækja Skúla sjálfan. Ég sá strax, er ég kom aftur í Presthóla, að ekki var hægt að gera þá byggilega nema með því að slétta túnið, og gerði ég það svo fljótt, sem ég gat, og er það in confesso að ég varði 4000 kr. til þess að slétta það að miklu leyti, sjá Alþingistíðindi A 1912 þingskjal 393, bls. 502—3. Ég vil geta þess hér, að þó ég sækti um Presthóla til kaups, var það aldrei meining mín að eignast Presthóla, heldur til þess gert, að kirkjan héldi sinni eign, og því

yrði ekki afstýrt að ég kæmi málinu fram. Fyrir þessa tunslettun, hefi ég ekki fengið einn eyri. Líka felldu þeir niður prestgjöldin, messugjald af Ásmunda-staðasókn kr. 30,00 og fiskatoll af afbýli og lögbýli hverju um alla Sléttu, þó að ég segði stjórnarráðinu það, að ég gæti ekki kannast við að ég væri umskiftingur. Um fiskatollinn fékk ég ekki nema tómann heimskupvætting, því hann var nokkurskonar tíundargjald af sjávaraflla. Tún lét ég gera niður við sjóinn meðan að fyrstu jarðræktarlögin voru í gildi, og átti því að fá það að mestu leyti borgað, en svo hafði stjórnin samið reglugjörð um það að enginn fengi neitt, nema hann væri í búnaðarfélagi, þá átti maður að verða þeirrar náðar aðnjótandi að það mætti koma upp í landskuld. Ég verð að halda því fram, að þó ég hefði ekki gert neitt annað á Presthólum en að slétta heimatúnið, að ég hefði átt það skilið að vera laus við að greiða landskuld öll þessi ár, sem ég var þar.

In Confesso.

Útdráttur eftir Benedikt Sveinsson bókavörð.

Nefndarálitið Ed. um frv. til laga um sölu á prestsetrinu Presthólum. Þingskal 393, bls. 502—3, Alþt. A. 1912. Frv. sjálft er á þingskjali 160 sama ár, og fylgir þar greinileg skýrsla sr. Halldórs prófasts Bjarnasonar um málið.

Búið að hrifsa allt Brúarlandshraun sunnan frá ánni og út að reiðgötu í Efrihólagjá og frá reiðgötu ofan í ána, frá ánni er 5 mínútna gangur heim á

Presthólahlaðið. Menn sem ekki voru í þessum samtökum eða samsæri höfðu það á orði: »Því fóru þeir ekki alveg ofan í sjó«. Þeir töldu alveg víst að Presthólar ættu að hverfa alveg úr jarðatalinu, eins og ég úr prestatölunni. Þess skal getið hér að landamerkjalinan, sem kirkjustjórnin fékk landshöfðingja til að úrskurða milli Presthóla og Efrihóla um aldamótin 1900 og sem ekki er til, hún var gerð eftir tillögum sr. Árna á Skútustöðum, og hann hafði sér til leiðbeiningar Þorstein hreppstjóra á Daðastöðum, föður Þorsteins, sem nú er hreppstjóri þar. Það er ekki hægt að fara með meiri fjárstæðu en þá, að halda því fram að landamerkjalinan eigi að vera úr Reiðgötu í Efrihólagjá upp í vörðuna á Katastaðafjalli, sem þeir hafa skírt Dagmálavörðu, en er Lautinantsvarða. Laut. Baard, sem var hér uppi, hlóð hana. Hann var hér á ferðinni eins og árbækurnar geta um. Fjallsbrekkan upp að háum ca. 10 metra kletti, sem varðan stendur á, er svo snarbrött, að ekki var hægt að komast hana upp, nema með því að handlanga sig á skógviðarhríslunum, sem að spruttu í allri brekkuinni. Og ómögulegt var fyrir Presthólapresta að hafa nokkur not af landinu ofan við Katastaðafjallið. Það er því ekki hægt að hugsa sér svo vitlausan prest, að hann hefði búið svo illa í haginn fyrir sig, þegar hann skifti landinu á milli hjáleigunnar Efrihóla, sem þá var, og staðarins, því auðvitað gat hann haft þau ummerki alveg eftir því sem honum sýndist, og ekki þekki ég nokkurt jafn sýnilegt dæmi upp á það, hvað gömlu prestarnir þar hafa verið réttlátir. Því

þó það hefði verið sonur eða dóttir prestsins, þá gat hann ekki betur skift landi, til þess að ganga ekki á rétt heilagrar kirkju. Ég hefi ekki tíma til að telja upp öll þau glæpsamlegu verk, sem mér til ámælis, skaða og óvirðingar hafa verið framin frá því að ég tók aftur við kallinu og eftir að ég tók sameiningunni, því að það yrði 50 ára pínings saga, sem einlægt hefir farið versnandi.

Ég verð með fáum orðum að minnst á það uppátæki sýslumanns, að heimta af Gissuri Bergsteinsyni landskuld eftir Presthóla, sem að ég á að greiða, af því að ég hefi aldrei afhent Presthóla, og er það sýnilega gert til að afstýra því, að ég geti látið jarðarbætturnar ganga til greiðslu landskuldarinnar og í öðru lagi til þess að gæða hreppstjóranum með ^{1/3} hennar. En nú ber að líta á það, hve vel hreppstjórinn og sýslumaðurinn hafa rækt siðferðisskyldu sína við heilaga kirkju. Sýslumaðurinn kveður upp ranga dóma til að skaða kirkjuna, og hreppstjórinn gerir allt hvað hann getur til þess að kirkjan fái ekki sinn rétt, með því að skrifa suður að enginn sé ástæða til að áfrýja landamerkjadómunum og leitast við að koma því til leiðar, að ég verði rekinn af staðnum.

Hvorki hreppstjóri eða sýslumaður höfðu nokkra átyllu til að geta réttlætt gjörðir sínar, því fyrir réttinum og þeim lá kort eftir Guðmund Gunnlaugsson á Hafursstöðum, sem landmælingamennirnir sáu að var hárrétt.

Halldór Bjarnason
frá Presthólum.

Um sambandskaupfélögin.

Jónas Jónsson frá Hriflu var fyrsti og fremsti maður, sem samdi sambandslögin fyrir kaupfélögin. Þeir, sem undir þau skrifuðu undirgengust allir fyrir einn og einn fyrir alla að vera ábyrgir, og afhentu Sambandinu umráðarétt yfir öllum eignum sínum. Til þess að ná þessu marki, voru spunnar upp lygasögur um dána og horfna danska kaupmenn, sem ég þekkti alla og voru beztu menn, sem ég hefi nokkurn tíma þekkt, svo var auðvitað bætt við, að svona væru allir kaupmenn, og þeir ættu að hverfa. Með þessu móti fengu þeir bændur og búalið í gildruna. En það er nú svo langt síðan að þetta skeði. Nú þekkja allir Jónas, og vita að hann er sjálfsagt mesti mannhatari, sem Ísland hefir alið. Ég vil nú með fáum orðum sýna fram á hver áhrif þetta fyrirkomulag hefir haft á þá, sem stóðu fyrir rekstrinum á þessum félagskap, og eins á þá, sem lögðu allar eigur sínar í hann. Það varð sægur af þeim að þjófum. Þegar menn ekki komust út þó þeir reyndu, og gátu ekki neinu ráðið, þá hugsuðu víst flestir að ná sem mestu þeir gætu. Á Kópaskeri, þar sem ég þekki vel til, var stolist í vörupoka sem ég fékk frá Hay í Leith, en sem voru í geymslu Björns Kristjánssonar, og ekki dettur mér

í hjartans hug, að eigna Birni Kristjánssyni það, enda var það alkunna, að þeir afgreiðslumenn hjá Birni, að hans ráði, settu menn á »Svarta lista«, sem kall-
að var, og það, sem hvarf þann og þann daginn skrif-
uðu þeir hjá þeim sem þeir grunuðu mest, ef hann
kvartaði, þá hjá öðrum, og ef hann svo ekki kom,
vissu þeir að þeir höfðu hitt naglann á höfuðið. Þó
þeir hefðu þetta svona, þá dugði það ekki, svo Björn
tilkynnti félagsstjórninni að honum væri ómögulegt
að hafa ábyrgð á vörurýrnun félagsins, og var mér
sagt að það hefði orðið niðurstaðan, að láta félagið
í heild hafa ábyrgðina á rýrnuninni; 10. spetember
s. l. sendi ég með Húsavíkurbílstjóra kjöt og húð af
ungri kú merkt Ara Hallgrímssyni á Akureyri og
átti það að fara til hans í kæliklefa samdægurs. Hann
bað ég að láta mig vita strax er hann fengi ketið,
en svo kom sá 13, að ég fékk ekkert skeyti, þó að
bílar hefðu komið norður frá Akureyri. Ég fór því
með bíl til Akureyrar, því að ég taldi víst að þar
hefði ketinu verið stolið, en við eftirgrenslun á Ak-
ureyri, kom í ljós, að ekkert ket hafði komið þangað
frá Húsavík. Það var sú eina upplýsing, sem ég fékk
á Akureyri, að Haraldur Jónsson frá Einarstöðum,
sem tók við ketinu á Presthólum, hann var ekki
bílstjóri á bílnum, þegar bíllinn kom til Akureyrar,
heldur hafði annar bílstjóri verið settur til að keyra.
Eftir 4 daga túr, er ég spurði þá á Húsavík hvar
ketið væri niðurkomið, var mér sagt, að það væri í
frysti hjá K. P. Ég bað því Harald að fara með það
til Akureyrar til Ara, sem ætlaði að reyna að koma

því í verð fyrir mig. Hann sagði mér, að hann hefði verið búinn að selja hvert pund af því fyrir 85 aura, ef hann hefði fengið það strax, en það yrði mikið erfiðara, bæði væri það skemmd á ketinu að láta það frjósa, og auk þess væri það langtum erfiðara, því nú væri farið að lóga dilkum.

K. P. er elsta kaupfélagið hér á landi og hin kaupfélögin eru þess afkvæmi. Er ég talfærði það við mann að mig stórfurðaði á því að K. P. skyldi gera þetta þar sem ómögulegt var að hugsa sér annað en það gæti orðið uppvíst um kjötstuldinn, sagði hann við mig að þetta væru ekki orðið nema eftirlegukindur, því allir frömuðir fyrirtæksins væru komnir til Reykjavíkur og hefðu hlotið verðlaunaðar stöður og sætu þar í sóma og yfirlæti hjá landsstjórninni, því á Húsavík væri ekkert meira að hafa. Stjórnin hefði haft það eins og hrafnnarnir, sem verið hefðu plága í Þingeyjarsýslu um sláturtíðina, en þegar hún var úti flugu þeir allir í burtu.

Um margra ára skeið fluttu kaupfélögin inn saccarin og hefur það bakað þjóðinni meira böll en nokkuð annað sem ég þekki, því af því að brúka það í sykurlaust til margra ára, hefur það incarnerað mænuþóttina í þjóðina og ómögulegt er að segja hve mikið tjón það gerir.

Halldór Bjarnason
frá Presthólum.

